

SPROTNI SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA

Sprotni slovar slovenskega jezika (SSSJ) predstavlja popis novega, še neuslovarjenega gradiva, ki ga (ob zaključenih, gradivno zaokroženih slovarjih, kot je npr. najnovejša druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja SSKJ, tj. SSKJ²) na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša – med drugim tudi na pobudo uporabnikov oz. ob odzivih na njihova vprašanja v jezikovni svetovalnici – redno zbiramo in analiziramo. Lahko bi rekli, da je SSSJ neke vrste »čakalnica«, v kateri je besedje opisano v svojih temeljnih značilnostih in je v takem opisu na voljo uporabnikom. Čas bo pokazal, ali bodo posamezne iztočnice prešle v normativne oz. obširnejše razlagalne slovarje, kjer bodo opisane še natančneje. Iz tega tudi sledi, da je SSSJ slovar predvsem informativne narave. SSSJ zaenkrat obsega 225 iztočnic; od 14. 10. 2014 bo prosto dostopen na Franu, slovarskem spletišču Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (www.fran.si). SSSJ bo dopolnjevan predvidoma na pol leta.

SSSJ je zasnovan kot uporabniku prijazen rastoči slovar informativne narave, ki zbira živo, a v slovarjih (praviloma) še ne zabeleženo novejšo (dokaj pogosto izrazito aktualno) besedje in prikazuje njegove temeljne pomenske, slovnične in pragmatične lastnosti. Jedro geslovnika izhodiščne različice slovarja predstavlja še neuslovarjeno besedje, katerega rabo v zadnjih letih potrjuje korpusno gradivo, geslovník pa je bil dopolnjen z besedjem, po katerem so uporabniki neuspešno poizvedovali v slovarjih na inštitutski spletni strani <http://bos.zrc-sazu.si> (upoštevani so obiski iz zadnjih štirih let in pol). Prav tako izhodiščni geslovník zajema besedje, ki ga obstoječi (časovno zamejeni) korpusi slovenščine zaenkrat še ne prinašajo, raba nove besede pa je kljub temu bila zabeležena v drugih (zlasti elektronskih) virih. Na podoben način se bo geslovník dopolnjeval tudi v prihodnosti – poudarek bo na vključitvi besedja, ki izkazuje pojmovno in poimenovalno novo. Novo besedje se bo SSSJ dodajalo predvidoma na pol leta.

SSSJ ni normativni slovar, kar pomeni, da nima usmerjevalne vloge. Pri naša namreč temeljne podatke o pomenskih lastnostih in rabi besedja, ki v slovenskem jeziku še nima dolge življenjske dobe. Kot iztočnica je navadno navedena v rabi pogostejša oblika besede. Pri prevzetih besedah je ob uravnoveženosti rabe načeloma najprej navedena podomačena beseda, vendar pa to ne pomeni, da so druge navedene oblike manj ustrezne, saj se (kot že omenjeno) do tega vprašanja SSSJ ne opredeljuje. Načelo normativne neusmerjevalnosti velja – če seveda ni že vsak opis jezika na določen način normativen – za vse dele slovarskega sestavka, vključno z izgovornimi dvojnicami in s sinonimi, ki ponekod stojijo za razlago. Vsi slovarski podatki so tako primarno informativne narave – jezikovnemu uporabniku so v pomoč pri razumevanju pojmovne vsebine iztočnice.

Kljub odpovedi knjižnojezikovnemu normiranju slovar na pomenski ravni označuje vezanost rabe besede na katero od jezikovnih zvrsti podobno kot *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, denimo na izhodiščno strokovni jezik pri izvorno terminološkem besedju oz. pomenih, na pogovorni jezik, sleng oziroma

na stilno zaznamovanost (npr. ekspresivnost, slabšalnost). Brez vsaj okvirnih podatkov o zvrstnosti oz. o tipičnih okoliščinah rabe besede bi bil namreč njen opis pomanjkljiv, lahko celo zavajajoč. Vsako vrednotenje te vrste pa je seveda mogoče le v odnosu do knjižnega jezika. oz. knjižnojezikovne norme. Pri tem knjižnojezikovno normo razumemo kot osrednji, stabilni, postopoma spreminjajoči se (in zato v prožni stabilnosti ustrezno normiran) del jezika v dejanski rabi, ki povezuje vse njegove govorce, hkrati pa je kot posrednik (jezikovne) tradicije temelj za prihodnji jezikovni razvoj in z njim povezano presojo jezikovnih pojavov.

Od besed, ki jih v obstoječih korpusih ni ali pa so zelo redke in omejene predvsem na zadnja leta, ki so v korpusih gradivno še pokrita, SSSJ med drugim prinaša zlasti iz angleščine prevzete besede (npr. *glamping, selfness, skike, sup*). Nekatero od teh besed nastopajo tudi v podomačeni obliki (npr. *selfi*), vendar pa večinoma še nimajo domačega ustreznika. Pri teh besedah imajo uporabniki možnost predlagati domače ustreznike, ki jih uporabljajo ali bi jih želeli uporabljati; prav tako se lahko do že obstoječih predlogov (drugih uporabnikov) tudi opredelijo. Cilj takšne možnosti je povečati interaktivnost slovarja in okrepiti zavedanje govorcev o njihovem vplivu na jezikovno rabo, preko katere lahko posledično sodelujejo pri normiranju slovenskega besedja.

Poleg besed, ki v slovarjih slovenščine doslej še niso bile zabeležene (npr. *bulgur, dred, falafel, gamber, goji, komunajzar, multifunkcijski, natreniran, odpikati, všeček*), SSSJ prinaša nekatere nove pomene že uslovarjenega besedja (npr. pri *epski, košarica, replika, sprehajalec, vroč*), nove stalne besedne zveze (npr. **dopust**: *dopust za nego in varstvo otroka*, **hišica**: *premična hišica*, **kapica**: *socialna kapica*, **konsolidacija**: *konsolidacija javnih financ*, **pohod**: *strelski pohod*) in frazeologijo (**hotel**: *hotel mama*, **svinja**: *sanja svinja o koruzi*, **žoga**: *na prvo žogo*), pri že uslovarjenih zvezah pa lahko tudi nove pomene.

Zgradba SSSJ je zaradi tipa in značilnosti besedja, ki ga slovar prinaša, dokaj preprosta, prikaz podatkov pa uporabniku prijazen. Zgledi rabe so npr. največ trije (navadno kolokacije, če le dovolj pogoste in povedne, v nasprotnem primeru je zgled stavčni; mogoča je tudi kombinacija kolokacijskih in stavčnih zgledov; v frazeološkem razdelku ter pri medmetih in členkih so vsi zgledi stavčni, drugod izjemoma). Pomensko neprozorne nefrazeološke stalne besedne zveze (tj. take, katerih pomen ni le preprosta vsota pomenov njihovih sestavin) so zbrane v skupnem razdelku stalnih besednih zvez (in tu po potrebi zvrstno označene). Vsa frazeologija je prav tako zbrana na enem mestu, tj. v frazeološkem razdelku.

Pomemben prispevek SSSJ so sistematično in pregledno prikazane oblike vseh v slovar sprejetih besed. Oblike, v katerih se beseda pojavlja (npr. pri samostalniku v vseh sklonih in številih, pri pridevniku poleg tega še v vseh spolih, pri glagolu v vseh osebah in deležniku na -l), so izpisane v celoti. Če se beseda pojavlja le v enem številu, so navedene oblike le za to število, npr. pri *etažnosti* ali *posesivnosti* le ednina. Prav tako sta v vseh iztočnicah prikazana tako jakostni kot tonemski naglas, izgovor pa je naveden za vse iztočnice in izpisan v celoti. Pri izgovoru so prikazane tudi naglasne dvojnice.

Vrstni pridevniki, prislovi, (izvorno) glagolniki in deležniki imajo v SSSJ polne razlage (v katerih seveda se kaže odnos z njihovim izhodiščem, lahko pa je prisoten tudi manjši premik, npr. v odnosu med *natrenirati* in *natreniran*).

Ob prvi javni predstavitvi SSSJ v okviru slovaropisne okrogle mize na Pleteršnikovih dnevih v Pišcakah dodajmo še zanimivost, ki jo izpostavlja primerjava slovarjev iz različnih obdobj slovenskega jezika, kakor jo z enim klikom omogoča Fran (slovarsko spletišče Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU). Gre za homonimijo (naključni sovpad tako zapisa kot izgovora besede ob pomensko popolnoma nepovezani pojmovni vsebini) med Pleteršnikovim slovarjem in SSSJ, in sicer pri besedi **krapar**: pri Pleteršniku je to »der Krapfenbäcker« (torej *tisti, ki peče krape > krofe*), v SSSJ pa »kdor lovi krape, navadno v prostem času, za sprostitev« (torej *ribe krape*). Zanimiva homonimija, ki je brez Frana, najnovejšega slovarskega spletišča Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, ne bi tako hitro (ali pa sploh ne) opazili.

Vse to pomeni, da bo SSSJ deloval v nenehni interakciji z drugimi slovarji na omenjenem inštitutskem slovarskem spletišču in jih kljub svoji trenutni majhnosti smiselno dopolnjeval. Prav tako bo, kot že omenjeno na začetku, predstavljal svojevrstno čakalnico besed, ki bodo morebiti našle mesto tudi v obširnejših novonastajajočih razlagalnih slovarjih, kjer bodo lahko natančneje ovrednotene tudi normativno.

VIRI

Krvina, Domen: *Sprotni slovar slovenskega jezika*, različica 1.0, www.fran.si, dostop 14. 10. 2014

Domen Krvina

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana

V SLOVARJU O SLOVARJU OD PLETERŠNIKA DO SSKJ²

Ob izidu osveženega SSKJ-ja, *Slovarja slovenskega knjižnega jezika, Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja* (SAZU in ZRC, Ljubljana: Cankarjeva založba, 2014), ki je neizmerno hitro v elegantni obleki in lični obliki že prišel med bralce, sem vzradoščena odprla drugi zvezek novega SSKJ-ja in strokovno obremenjena izbrala iztočnico, ki jo vsebuje tudi naslov: *slovar*, ki me s svojo enosmerno razlago že pred 18 leti, ko sem začela poučevati zgodovinsko besedoslovje, ni zadovoljila, saj ne zajame vseh vrst predmetnosti, temveč le osnovno obliko slovarja, tj. v knjižni obliki in z abecedno urejenostjo. Zato sem vsaj zdaj v računalniški in elektronskim medijem naklonjeni dobi pričakovala posodobljeno razlago iztočnice *slovar*. Ob primerjanju slovarskih sestavkov s to iztočnico v obeh SSKJ-jih so opazne nekatere uspešne posodobitvene spre-